

SENJA MAHINIĆ

Životni put posljednje bosanske kraljice Mare nakon propasti Bosanskog kraljevstva

Apstrakt: Rastuća osmanska sila, polovinom 15. stoljeća, našla se u poziciji da ugrozi samostalnost bosanske srednjovjekovne države. Nedugo zatim, godine 1463, Bosansko kraljevstvo nestalo je sa političke karte evropskih zemalja. U zbrci i haosu koji je snašao Bosnu, bosansko plemstvo kao i članovi bosanske dinastije Kotromanića, tražili su mogućnost spasa širom okolnih krišćanskih država. Posljednja bosanska kraljica Mara, našla je utočište u Dubrovniku oktobra 1463. godine, da bi nedugo zatim prešla u mletački Split. Pod nepoznatim okolnostima, deset godina kasnije, nalazila se u Osmanskom carstvu gdje je i ostala živjeti. Namjera nam je da u ovom radu prikazemo vijesti koje se tiču se života kraljice Mare u izbjeglištvu, njenog odnosa sa Dubrovčanima i ophođenja prema članovima svoje porodice, odnosno intriga koje su je pratile sve do njene smrti.

Ključne riječi: kraljica Mara, Bosanska kraljevina, Brankovići, Ježevo, Osmansko carstvo.

Abstract: The growing Ottoman force during the mid 15th century endangered the sovereignty of the Bosnian medieval state. Shortly after, in 1463, the Bosnian Kingdom disappeared from the political map of European countries. In this chaos, the Bosnian nobility and the members of the Bosnian dynasty Kotromanići looked for the possibilities of salvation in the neighbouring Christian countries. The last Bosnian Queen Mara found at first shelter in Dubrovnik in October 1463 and then moved to the Venetian Split. Under unknown circumstances, ten years later, she was to be found within the Ottoman Empire where she remained. Our intention in this paper is to present the data related to the life of Queen Mara in refuge, her relationship with the Ragusans and her family members, i.e. the intrigues that followed her all up to her death.

Key words: Queen Mara, Bosnian Kingdom, Brankovići, Ježevo, Ottoman Empire

Posmatrajući historijat istraživanja života posljednje bosanske kraljice Mare, još krajem 19. stoljeća Ilarion Ruvarac pokušao je u kratkom članku dati vjerodostojan prikaz njenog djelovanja, zasnovan na tada dostupnim izvorima i literaturi.¹ Bio je to prvi konkretniji osvrt na kraljičin život. Narednih godina rijetko je historiografija pridavala značaja ovom pitanju. Teško je reći da li je to bilo usljed manjka interesovanja ili možda nedostatka novih podataka koji bi dali jasniju sliku. U nekoliko naučnih sinteza koje su tretirale problematiku srednjovjekovne Bosne, dat je kratki osvrt bez namjere da se dublje uđe u suštinu problema, što je začuđujuće s obzirom na širinu nekih od ovih djela.² Jedan od onih koji je promjenio tu praksu je Đuro Tošić, koji se aktivnije pozabavio ovim pitanjem s aspekta dotadašnjih istraživanja uz detaljniju analizu objavljenih izvora, zapravo nastavljajući tamo gdje je Ruvarac stao.³ Zadatak ovog rada jeste da analizira dosadašnje rezultate struke i pokuša pro-niknuti u one aspekte života bosanske kraljice koji su samo djelimično obrađeni. Osvrnut ćemo se na informacije koje su ranijim istraživačima promakle ili im nisu pridavali pažnju koju zaslužuju. Osnovni izvori koji su nam poslužili u razmatranju ove tematike različitog su značaja, s obzirom na njihovo porijeklo i vrijeme nastanka. To su u prvom redu dokumenti iz Dubrovačkog arhiva, bez kojih ovo istraživanje ne bi bilo moguće. Među njima se po značaju ističu odluke dubrovačkih Vijeća i pisma upućena Dubrovniku od strane osmanskih zvaničnika objavljena u zbirkama ćirilskih pisama i povelja.⁴ Osim tih podataka, spomenut ćemo kratke vijesti u djelu Dubrovčanina Mavra Orbinija,⁵ informacije iz srpskih ljetopisa,⁶ kao i dokumente iz Mletačkog arhiva.⁷ Također, ističemo podatke izložene u traktatu Teodora Spandounesa, veoma značajne za ideje koje smo izložili na idućim stranicama.⁸

¹ Иларион Руварца, “Двије босанске краљице”, *Glasnik zemaljskog muzeja*, god. V, br. 3, Sarajevo, 1893, 565-574.

² Vjekoslav Klaić, *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb, 1882; Владимир Ђоровић, *Хисторија Босне*, Српска краљевска академија, Београд, 1940; Marko Perojević, Stjepan Tomašević, u: *Povijest Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*, Napredak, Sarajevo, 1998, 555-592.

³ Ђуро Тошић, “Посљедња босанска краљица Мара (Јелена)”, *Зборник за историју Босне и Херцеговине* 3, Београд, 2002, 29-60.

⁴ Франс Миклосич, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, Viennae, 1858; Љубомир Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, књ. I, дио II, Филозофски факултет Београд, Београд, 2006; Ћиро Трухелка, “Турско-словјенски споменици Дубровацке архиве”, *Glasnik zemaljskog muzeja*, god. XXIII, knj. 1-3, Sarajevo, 1911, 1-162, 303-350, 437-484.

⁵ Мавро Орбини, *Краљевство Словена*, (прев: Здравко Шундрица), Српска књижевна задруга, Београд, 1968.

⁶ Љубомир Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, Српска краљевска академија, књ. XVI, Сремски Карловци, 1927.

⁷ Šime Ljubić, *Listine o одношajih Južnog Slavenstva i Mletačke Republike*, X, Zagreb, 1891.

⁸ Theodor Spandounes, *On the origin of the Ottoman Emperors*, (trans. Donald M. Nicol), Cambridge, 1997.

Bosanska kraljica Mara,⁹ porijeklom je poticala iz porodice srpskih plemića i despota Brankovića. Njen otac bio je despot Lazar Branković (1421-1458), a majka Jelena Paleolog (1431-1473), kćerka morejskog despota Tome Paleologa (1409-1465).¹⁰ Mara je rođena najvjerojatnije 1447. godine,¹¹ kao prvo dijete iz njihovog braka.¹² Sa tek 12 godina, udala se u Smederevu 1. aprila. 1459. godine,¹³ za sina bosanskog kralja Stjepana Tomaša (1443-1461), da bi dvije godine kasnije nakon njegovog dolaska na prijesto postala bosanska kraljica. Njihov brak bio je rezultat političke potrebe Bosne i Srbije uz blagoslov ugarskog kralja Matije Korvina (1458-1490). Ideja je bila da se sačuva srpska država nakon smrti despota Lazara, na način da se bosanski princ Stjepan Tomašević (1461-1463) postavi za njegovog nasljednika i time stvori odbrambeni savez Srbije, Bosne i Ugarske, nasuprot nadirućem Osmanskom carstvu, koji dugoročno nije pokazao rezultate.¹⁴

Prateći odluke dubrovačkih Vijeća maja i juna 1463. godine mogla se oslikati drama koja se odigrala u susjedstvu Republike. U strahovitom naletu osmanskih trupa za nekoliko dana nestalo je srednjovjekovne Bosanske države, a njen posljednji vladar Stjepan Tomašević ubijen je naredbom sultana Mehmeda II (1451-1481). Članovi vladarske kuće Kotromanića i bosanskih feudalnih porodica pokušavali su spas naći u primorskim gradovima, među kojima je Dubrovnik ulijevao najveću sigurnost. Vijesti koje bi nas uputile o kretanju kraljice Mare tih dana, nalaze se u zapisima odluka dubrovačkog Vijeća umoljenih, primjetno šturih s obzirom da te odluke nisu bile praćene širim elaboracijama. U Dubrovniku se još 14. juna očekivao dolazak hercega Stjepana Vukčića Kosače i bosanske kraljice Katarine, što je u ranijoj historiografiji unijelo zabunu da se podatak odnosi na kraljicu Maru.¹⁵ Odluka dubrovačkog Vijeća umoljenih datirana 9. jula 1463. godine, prva je vijest o kraljici Mari nakon pada Bosanske države,

⁹ Neki od autora tvrdili su da je nakon proglašenja bosanskom kraljicom 1461. godine dobila novo ime, Mara, što po svemu sudeći nije istinito. Naime, u izvorima i prije nego je došla u Bosnu nazivana je tim imenom. U radu ćemo je oslovljavati Marom, radi lakšeg razumjevanja i preglednosti teksta. Više o tome u: Тошић, "Посљедња босанска краљица", 30-31.

¹⁰ Njih dvoje su imali još dvije kćerke, Milicu udatu za Leonarda III Toka gospodara Santa Maure i Irenu čiji muž je bio Jovan Kastriot sin Skenderbega. Момчило Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Слио, Бања Лука, 1999, 645-646; Тошић, "Посљедња босанска краљица", 30.

¹¹ Руварац, "Двије босанске краљице", 568.

¹² Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић*, 644.

¹³ Isto, 631.

¹⁴ Detaljnije o tome u: Lovrenović, *Na klizištu povijesti (Sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463, Synopsis*, Zagreb-Sarajevo, 2006, 329-331; Тошић, "Посљедња босанска краљица", 32-34;

¹⁵ Ćiro Truhleka, "Dubrovačke vijesti o godini 1463", *GZM*, god. XXII, Sarajevo, 1910, 16; Truhelka je u svom radu unio zabunu smatrajući da se ova odluka Vijeća umoljenih odnosila na kraljicu Maru. Više o tome: Десанка Ковачевић, "Пад босанске државе према дубровачким изворима", *Годишњак друштва историчара Босне и Херцеговине*, god. XIV, Сарајево, 1964, 214.-215.

pomoću koje saznajemo da je kraljica preživjela osmanski napad. Tom odlukom Vijeće je dozvolilo Mari da se skloni na neki od dubrovačkih otoka, ističući kako će razgovarati sa njom o nekim bitnim pitanjima kako za njih tako i za kraljicu.¹⁶ Nije nam poznato koje teme su bile predmet tih razgovora. Međutim, postoje pretpostavke da su Dubrovčani namjeravali razgovarati sa kraljicom o pitanju kupovine relikvija sv. Luke, koje su predstavljale veliku dragocjenost.¹⁷ Također i Mletačka Republika nastojala je domoći se relikvija, koje je bosanska kraljica prilikom pada Smedereva 1459. godine prenijela u Bosnu. To im je uz pomoć bosanskog vlastelina Ivaniša Vlatkovića, a uz dopuštenje bosanske kraljice, na kraju i uspjelo.¹⁸ U kontekstu ovih događaja, 24. augusta 1463. godine pisala je kraljica Ivanišu Vlatkoviću da pokuša vratiti relikvije sv. Luke jer joj je ugarski kralj za njih ponudio tri ili četiri grada u Ugarskoj.¹⁹ Relikvije su ipak ostale u rukama Mlečana, tako da nije došlo do dogovora bosanske kraljice i ugarskog vladara. Nedugo zatim, 5. oktobra kraljica se nalazila na teritoriju Dubrovačke Republike. Iz odluke Vijeća umoljenih saznajemo da su joj Dubrovčani dali novac za hranu, po tri perpera za šest dana s tim da je Vijeće zaključilo kako će u slučaju kraljičinog produženja boravka raspravljati o dodjeli novih sredstava.²⁰ Takođe, odredili su joj pomoć u hrani u vrijednosti od 30 perpera kada bude napuštala grad. Očito da je kraljica još prije nego što je kralj Stjepan zarobljen, najvjerojatnije već krajem mjeseca maja, krenula sa svojom pratnjom put slobodnog teritorija bez jasne naznake gdje bi to moglo biti.

¹⁶ “Prima pars est de exeuando se voyvode Vladissauo a petitione soldatorum. Prima pars est de dando libertatem domino rectori et suo minori consilio respondendi litteris regine Mare, scribendo sibi, quod posit venire ad aliquam ex insulis nostris. Et deinde habebimus colloquium cum ipsa de his, que erunt suo meliori et nostro.” Franjo Rački, *Dubrovački spomenici o odnošaju dubrovačke občine naprema Bosni i Turskoj godine razspa bosanske kraljevine*, Starine JAZU, knj. VI, Zagreb, 1874, 9; Truhelka, “Dubrovačke vijesti”, 19, (9. 7. 1463.)

¹⁷ Truhelka, “Dubrovačke vijesti”, 4.

¹⁸ Više o tome: Тошић, “Посљедња босанска краљица”, 45-50.

¹⁹ Franjo Rački, *Prilozi sa sbirku srbskih i bosanskih listina*, Rad JAZU, br. 1, Zagreb, 1867, 160-161.

²⁰ “Prima pars est de dando libertatem domino rectori et suo minori consilio respondendi Ninacio, ambassiatori Schenderbeghi, offerendo sibi facilitates emendi duas barchas et conducendi vsque ad quatuor magistros caca.

Prima pars est de dando libertatem domino rectori et suo minori consilio mittendi regine relicte regis Stephani pro diebus sex in rebus cibariis omni die ab. yperp. tribus infra et si stabit vltra dies sex, rursus venire debeat ad consulendum super hoc. Prima pars est de honorando predictam reginam in rebus cibarijs, quando discedet Ragusio expendendo vsque ad yperperos treginta. Prima pars est de expendendo in die gr. 30 honorando vxorem, que fuit Vlatichi Cherezegovich, quousque stabit Ragus. et quando recedit iperp. decem. Prima pars est de expendendo iperp. triginta in honorando reginam relictam regis Thome, quando recedit de Ragusio. Prima pars est de acceptando remunerationem, quam facit in minibus dominii nostri ser Marinus de Restis de domibus et terrenis olim regis Bosne, incipiendo die prima presentis. Prima pars est, quod camerarii cras debeant exigare intratas dictarum domorum et terrarum.” Rački, *Dubrovački spomenici*, 9, (5. 10. 1463.); Truhelka, “Dubrovačke vijesti”, 21, (5. 10. 1463.)

Još je starija historiografija dala značaja vijesti koju donosi Dubrovčanin Mavro Orbini.²¹ Opisujući pad Bosne, on piše kako je Mariju (Maru) prilikom bjega zarobio hrvatski ban Pavao Sperančić protivnik njenog muža, ali se ona uslijed napada Osmanlija na njegove posjede uspjela spasiti, pa preko Istre domoći Ugarske, gdje joj je prebivala majka.²² Sličnu informaciju o kraljičinom bjehu u Ugarsku donosi Sečenski ljetopis. Naime, pod godinom 1463. u ljetopisu se kaže kako je sultan Mehmed II krenuo na Bosnu zarobivši kralja, a za to vrijeme je despotica Elača **Дьцрти** Lazareva sa svojom riznicom pobjegla u Ugarsku.²³ Jedino Orbini spominje epizodu sa njenim zarobljavanjem od strane slavonskog bana, što u kontekstu činjenice da je Pavao Sperančić već u junu iste godine bio u osmanskom zarobljeništvu, daje malo povjerenja u ovakav razvoj događaj.²⁴ Teško bi bilo povjerovati da je u okolnostima osmanske opasnosti mogao politički profitirati držeći bosansku kraljicu u zarobljeništvu.

Regina Bosnae Margarita Traditur
Dicase templum Margaritae Virgini,
Olim beata cum fuere saecula,
Id nune sacellum transtulere provide
Patres, fremente Marte circum moenia,
Cum classe Cypro Rex Selymus imminet.²⁵

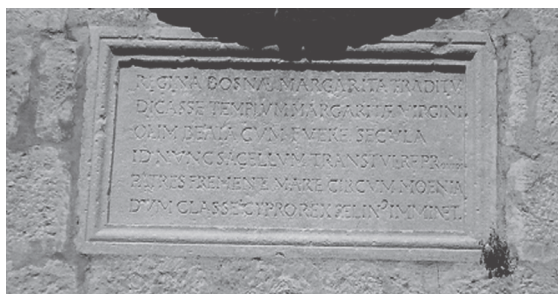

Foto:
Emir O. Filipović

²¹ Klaić, *Poviest Bosne*, 339; Perojević, "Stjepan Tomašević", 584.

²² "Stefanova žena Marija, kћи drugog despota Srbije Lazara, ponevši sa sobom mnogo blaga, povukla se u Dalmaciju, no na putu je uhvati Slavonski ban Pavle. Ovaј je verolomno bacio u tamnicu, oteo јој sve што je sa sobom nosila i veћ спремао да je преда Mehmedu. Meђutim, Mehmed je, po праведном суду божјем, упутио своје људе да опустоше Павлову земљу, тако да je Павле био приморан да изађе sa својим људима на бојно поље. Том приликом Марија je побегла из тамнице и кренула у Приморје. Одатле je на једној лађи коју јој je ставио на располагање дубровачки сенат отпловила у Истру, а из Истре je наставила својој мајци у Угарску." Orbini, *Краљевство Словена*, 172; Orbinijeva tvrdnja da je Mara otišla својој мајци, davno je pobijena, jer se u то вријеме Jelena Paleolog nalazila na Santa Mauri, gdje se zamonašila. Spremiћ, *Деспот Ђурађ Бранковић*, 644.

²³ Стојановић, *Стари српски родослови*, 246, бр. 744 d. Ovdje je srpski ljetopisac pogriješio, zamjenivši njeno ime sa majčinitim.

²⁴ Тошић, "Посљедња босанска краљица", 44.

²⁵ Natpis na crkvi sv. Margarite u Dubrovniku koju je dala sagraditi bosanska kraljica Mara.

Kraljica nije produžila svoj boravak u Dubrovniku, već se sklonila u samostan sv. Stjepana u blizini zidina grada Splita, koji se nalazio pod suverenitetom Mletačke Republike. Dozvolu da se nastani na njihovom teritoriju dobila je kraljica, najverovatnije, kao protuuslugu zbog prijenosa relikvija sv. Luke u Veneciju.²⁶ Odlukom od 11. decembra. 1466. godine mletačko Vijeće umoljenih ukazivalo je splitskom knezu da kraljicu u samostanu posjećuju Bosanci i Ugri, što se Veneciji činilo opasnim po njihove interese, te su takve aktivnosti izazvale njenu sumnjičavost. Dalje je Vijeće nalagalo knezu da pod izgovorom loših životnih uvjeta predloži kraljici preseljenje u Šibenik, ili na neki od otoka s namjerom da je trajno uklone sa svog teritorija.²⁷ Politička pozadina ovih posjeta kraljici Mari ne može se osporiti, samo je upitno pod kojim motivima su se odvijali ti sastanci.²⁸ Pomenuti izvještaj mletačke vlade daje težinu vijestima o kraljičinom odlasku u Ugarsku. Primjećujemo da sva tri izvora dovode kraljicu u vezu sa Ugrima. Samim time bilo bi pogrešno odbaciti izvjesnu mogućnost da je kraljica nakon pritiska Mletačke vlade napustila njihov teritorij i svoje utočište našla u Ugarskoj kraljevini.

Da li je Mara prilikom boravka u Dalmaciji nastupala kao legitimna nasljednica bosanske krune i da li je isticala neka svoja posebna prava? Dok je bila u Dubrovniku kraljica Katarina je urgirala da joj gradske vlasti isplate stonski dohodak, koji su plaćali bosanskom vladaru još od vremena bana Stjepana II Kotromanića (1322-1353).²⁹ Također, ugarski kralj Matija Korvin, nakon zauzeća Jajca, 1464. godine tražio je od Dubrovčana da mu predaju imovinu kralja Stjepana Tomaševića, smatrajući sebe legitimnim nasljednikom bosanske krune.³⁰ Naprotiv, Mara je izbjegavala postaviti bilo

²⁶ Ivaniš Vlatković je od Mletačkih vlasti dobio kuću u Splitu stupivši za novčanu nadoknadu u njihovu vojnu službu; Тошић, “Посљедња босанска краљица”, 49.

²⁷ “Comiti Spaleti. Accipimus superioribus diebus litteras vestras, quibus intercetera tetigitis, reginam olim Bossine monasterium sancti Stephani prope muros istius civitatis nostre inhabitare, compluresque Bosnenses nec non Hungaros visitationis gratia ad illam sepe accedere, que res nobis et suspiciosa et periculosa videtur. Quamobrem vobis cum nostro consilio rogatorum respondents dicimus, nos statuissse, illam inde omnino amovere. Verum ut aliquot honesto modo hoc facere videamur, volumus, ut captato tempore, et quanto cicius facere poteritis, sua cum serenitate esse debeatis, illique dicere, nos ob novitates, que istis in partibus fuere, intellexisse, suam serenitatem non habere illas commoditates et maxime vietus, quas illam habere vellemus, et in aliis civitatibus et locis nostris haberet, ideo pro commoditate sua statuissse, quod aut Sibinicum aut in quamlibet aliam insularum seu locorum nostrorum maritimorum, qui sue serenitati magis placuerit, se curabitis, quod istinc omnino recedat, quia sic est penitus intention nostra. Quam nostrum intentionem omni vestra dexteritate et prudential exequi studeatis, ne videamur aliqua suspitione sed potius sua commoditate illam ex eo loco amovere.” Ljubić, *Listine o odnošajih*, 384-385, br. CCCLXXXV.

²⁸ Više o tome: Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 382;

²⁹ U odluci od 8. 10. 1463. Dubrovčani su odbili ovaj Katarinin zahtjev. Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 382.

³⁰ Imenovao je kralj Junija Đorđića svojim zastupnikom po tom pitanju, ali su Dubrovčani vještīm političkim manevrisanjem izbjegavali bilo kakvo plaćanje. O tome detaljnije: Ковачевић, “Пад босанске државе”, 216-217.

kakve zahtjeve pred Dubrovčane. Njena prava kao legitimne predstavnice kraljevine nisu bila manja nego Katarinina, ali ona nije našla za shodno da pokrene bilo kakvo pitanje zaostavštine bosanske države. Razlog možemo tražiti u njenoj mladosti znajući da je 1463. godine imala tek 16. godina i da se još uvijek nije snašla u ulozi bosanske kraljice, a niti u okolnostima koje su naglo promjenjene. Smrt muža i gubitak države morali su ostaviti posljedice na njenu ličnost.

Pisao je nepoznati autor političke historije Carigrada od 1391. do 1578. godine kako je sultan Mehmed II bosansku kraljicu Maru zarobio i odveo u Carigrad, gdje je uživala zaštitu sultana do svoje smrti.³¹ Prema istom izvoru, kraljica je tamo imala tetku Maru Branković, kojoj je sultan ustupio u baštinu selo Ježevo u oblasti Sera.³² Carica Mara, kako je sama sebe oslovljavala u dokumentima, bila je kćerka srpskog despota Đurađa Brankovića (1427-1456) odnosno sestra Katarine, Lazara, Grgura i Stefana Brankovića i jedna od žena sultana Murata II (1404-1451).³³ Njoj se u Ježevu još 1469. godine, nakon dugog lutanja širom evropskih država, pridružila sestra Katarina Branković, žena grofa Urliha Celjskog.³⁴ Da su riječi pomenutog autora o kraljičinom odlasku u Osmansko carstvo istinite, govori podatak iz cetinjskog ljetopisa. U kratkoj informaciji iz 1476. godine kaže se kako Lazareva kćerka (kraljica Mara), *опаде госпогю Кантакуззинѣ оу цара, и одоузе ю царь, и мѣчи ю.*³⁵ Gospođa Kantakuzina zapravo je bila njena tetka, već spomenuta Katarina Branković, poznata na Istoku i pod tim imenom.³⁶ Potvrdu ovome događaju donosi Katarinino

³¹ "habuit et neptem, quam Mechemet, Bosnae regno et omni circumjacente regione potitus, accepit, occiso ipso etiam rege. Hanc vero reginam Constantinopolim deportavit, eique victum quotidianum praebendum ad omnes dies vitae ipsius curavit. Cum autem eadem domina amitam ibi haberet, Mariam nomine, quae sultani Murati uxor fuerat et sultani Mechemet noverca erat, assignavit hic ei multa loca, juxta Serras, unde alimenta haberet nempe Ezobam et finitimum agrum omnem. Ita vixit cum potestate haec regina usque ad finem vitae suae". Citirano prema: Руварац, "Двије босанске краљице", 569-570.

³² Sultan joj je tada ustupio i selo Mravince, ali pomenuti autor to nespominje. Ружа Ђук, *Повеља царице Маре манастирима Хиландару и св. Павлу*, Историјски часопис, књ. XXIV, Београд, 1977, 107; U Ježevu je carica Mara organizovala svoj dvor sa kancelarijom po uzoru na one u srpskoj despotovini. Oko sebe je okupila srpsku vlastelu i monahe, te je održavala bogatu korespondenciju sa svim značajnijim državama jugoistočne Evrope; Ђук, *Царица Мара*, 82.

³³ Još je 1457. godine pobjegla na Portu u Osmansko carstvo zbog političkog sukoba unutar srpske Despotovine. Borba Osmanskog carstva i Ugarske kraljevine lomila se preko interesa Srbije. Carica Mara stala je na stranu osmanske struje. Ружа Ђук, *Царица Мара*, Историјски часопис, књ. XXV – XXVI, Београд, 1979, 69; Također, bila je izuzetno uticajna žena sa jakim političkim vezama i poštovana od osmanskih sultana. Mehmed II u dokumentima je naziva *prva među hrišćanskim gospođama*, a Vajazit II u svojim ispravama *ponos hrišćanskog naroda*. Više o tome: Isto, 82-83.

³⁴ Тошић, "Последња босанска краљица", 52; Муџ јој је настрадао од руке Јанјоша Хунјадја у Београду 1456. године. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић*, 574.

³⁵ Стојановић, *Стари српски родослови*, 251, бр. 774.; Руварац, "Двије босанске краљице", 569.

³⁶ Ђуро Тошић, "Понашање босанске краљице Маре (Јелене) у избеглиштву", *X конгрес Савеза историчара Југославије*, Београд, 1998, 393.

pismo grofu Leonardu Goričkom datirano 1477. godine u kojem se žalila da je muče i tuku.³⁷ Ne znamo šta je uzrokovalo ovaj lični sukob, ali podatak potvrđuje da je Mara bila u životu i sedamdesetih godina 15. stoljeća. Deceniju nakon odlaska iz samostana sv. Stjepana pojavila se na sasvim drugoj strani u Osmanskom carstvu. Da li je bosanska kraljica prilikom dolaska u Carstvo svoje utočište našla u Carigradu ili Ježevu? Dilema postoji jer ni jedan izvor izričito ne spominje njen odlazak u Ježevu, ali s druge strane uočavamo da većina vijesti koje se odnose na kraljicu, a potiču iz ovog perioda njenog života, dovode je u vezu sa njenim tetkama. To ne može biti slučajno. Iz tog razloga smatramo da je kraljica saznajući da se Mara Branković zajedno sa djelom srpske vlastele i monaha, nalazila u Serskoj oblasti, odučila napustiti Ugarsku i uputiti se u Ježevu. Teško bi bilo zamisliti da je živeći u Carigradu mogla doći u lični sukob sa Katarinom. Vjerujemo da je upravo taj događaj bio snažan motiv da ona napusti Ježevu i preseli se u osmansku prijestolnicu. Sve izrečeno u domenu je pretpostavki jer količina izvornog materijala ne daje sigurniju bazu za čvršće kontekstualizacije.

Stalni sukobi i tužakanja, sa svima onima od kojih je mogla izvući kakvu materijalnu korist, karakterišu fazu života kojeg je provela u Carstvu. Obrativši se Dubrovčanima 24. oktobra. 1484. godine, pisao je sultan Bajazit II (1481-1512) kako mu je na Portu dolazila despota Lazara kći, **кРАЛИЦА ВОСЬМЪЗСЬКА**. Tražila je da joj se vrati poklad njenog djeda, despota Đurađa Brankovića, koji je bio čuvan u Dubrovniku.³⁸ Naime, zahtjevala je trećinu poklada, odnosno 353 litre zlata koje su pripadale njenom ocu despotu Lazaru, a koje nisu po njenom pričanju bile vraćene.³⁹ Zbog toga sultan šalje u Dubrovniku sklava svog roba **КАПИЖИ КАСЬМА** po kojemu su Dubrovčani trebali poslati "dugovanje" kraljici Mari. Ako bi imali šta protiv, dozvolio im je Bajazit da dođu na Portu i daju dokaze suprotne kraljičinim.⁴⁰ Mjeseca marta iduće godine, ponovo se sultan pismom obratio Dubrovčanima na osnovu kojeg saznajemo da su oni poslali poklisare na Portu sa pismom i pečatom despota Lazara,⁴¹ kojim se potvrđuju njihove tvrdnje da su sva dugovanja njemu i njegovoj braći isplaćena. Ipak, kraljica bosanska i nekoliko **ЛЮДИ ДВЬБРЕХЪ И ВЕРДВАНЕХЪ КОИ ЗНАЮ ПЕЧАТ ДЕСПОТОВЪ** osporili su autentičnost pisma i pečata despota Lazara. Držeći kraljičinu stranu, sultan je naredio Dubrovčanima da njegovom sklavu Kasumu moraju isplatiti 2000 dukata. Dokaz tome da je kraljica pokušala na prevaru da se domogne

³⁷ Тошић, *Посљедња босанска краљица*, 52; Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић*, 644.

³⁸ Стојановић, *Старе српске повеље*, 299, бр. 895; Njena majka, Jelena Paleolog, za vrijeme boravka u Dubrovniku 1462-1463. godine, takođe je tražila novac od poklada despota Đurađa, ali Dubrovčani joj nisu dali traženi novac. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић*, 644.

³⁹ Više o tome: Тошић, "Понашање босанске краљице", 393-393.

⁴⁰ Стојановић, *Старе српске повеље*, 299, бр. 895.

⁴¹ Isto, 302-303, бр. 898.

spomenutog novca nisu samo pisma despota Lazara,⁴² već i njegovog brata Stefana Brankovića,⁴³ u kojima je očito da su sva dugovanja prema njima bila isplaćena. Ne znamo jesu li Dubrovčani na kraju isplatili novac kraljici, ali poznavajući njihovu upornost teško da je na ovome završilo.

Obraćanje sultana Bajazita II u korist Mari čini realnom pretpostavku da je njen status kraljice dvadeset godina nakon propasti bosanske države imao uticaja i značaja kod tadašnjih osmanskih vlasti. Nakon smrti carice Mare 1487. i Katarine 1490. godine, bosanska kraljica je dobila u nasljedstvo, shodno šerijatskom pravu, imovinu svojih tetaka, što potvrđuje jedan osmanski ferman i dva hudžeta (presude) koji su sačuvani u arhivu Lavre u Svetoj gori.⁴⁴ Kraljica se ubrzo pobrinula da se domogne dviju ikona koje je carica Mara ustupila manastiru Lavre. S obzirom da kao žena nije imala pravo pristupa na Svetu Goru, tek uz insistiranje sultana Bajazita 1492. godine uspjela se domoći željenih predmeta.⁴⁵ Nedugo zatim pozvala je Mara na šerijatski sud monahe manastira Kseropotomu na Svetoj Gori pod optužbom da je neki Anastasije ukrao 30000 florina u vrijeme dok je služio njenoj tetki Katarini. Za ovakve teške optužbe Mara nije imala dokaza tako da novac koji je tražila nije dobila.⁴⁶

Možda zbog teške materijalne situacije ili nečeg drugog, kraljica je otvorila novi spor sa Dubrovčanima. Ovaj put u vezi prava na stonski dohodak, koji je u iznosu od 500 perpera Dubrovnik plaćao caru Dušanu za ustupljeni teritorij Stonskog rata i Stona, kao i primorja između Kurila i Stona.⁴⁷ Naime, car Dušan poklonio je stonski dohodak manastiru sv. Arhandela Mihaila i Gavrila u Jerusalemu, koji se za vremena carice Mare ugasio. Nakon propasti srpske Despotovine o isplati stonskog dohotka brinula se carica Mara, a poslije njene smrti Katarina Branković. Sada je kraljica kao zakonita nasljednica njihove ostavštine, tražila za sebe taj iznos, međutim, u tu priču oko novca upleli su se kaluđeri dva manastira na Svetoj gori, Hilandara i Sv. Pavla. O ovim događajima svjedoči pismo Ahmed-paše Hercegovića iz 1501. godine, upućeno Dubrovačkoj Republici. Pisao je Ahmed-paša kako su na Portu dolazili kaluđeri pomenutih manastira, žaleći se da im Dubrovčani ne isplaćuju stonski dohodak, kao

⁴² Miklosich, *Monumenta Serbica*, 476, br. CCCLXXIX; 478, br. CCCLXXX; Стојановић, *Старе српске повеље*, 159, бр. 734; 160, бр. 735.

⁴³ Стојановић, *Старе српске повеље*, 157, бр. 732; Miklosich, *Monumenta Serbica*, 478, br. CCCLXXXI.

⁴⁴ Тошић, “Понашање босанске краљице”, 394; Nije jasno da li je ona dobila pravo na svu imovinu svojih tetaka ili samo na dvije-trećine imovine kako je to bilo regulisano šerijatskim zakonom. Više o tome: Александар Фотић, “Despina Mara Branković and Chilandar: between the desired and the possible”, u: Зборник радова: *Осам векова Хиландара. Историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура*, (ур: Војислав Кораћ), Научни скупови САНУ књ. ХСV, Одељење историјских наука, књ. 27, Београд, 2000, 97.

⁴⁵ Тошић, “Понашање босанске краљице”, 394.

⁴⁶ Фотић, “Despina Mara Branković and Chilandar”, 97.

⁴⁷ Бук, *Царица Мара*, 75.

što su to ranije činili. Kao njihov vjerni **приаатель**, spriječio je kaluđere da se obrate sultanu, savjetujući Dubrovčanima da nastave plaćati sporni iznos jer im idući put neće biti u stanju pomoći.⁴⁸ U pismu se dalje kaže kako je neka zla žena **нѣкимь вѣховѣствомь** spriječila kaluđere u primanju dohotka.⁴⁹ Zla žena u očima kaluđera bila je bosanska kraljica Mara o čemu svjedoči uputstvo iz 1485. godine dato Dubrovačkim poklisarima koji su išli na Portu u kojem im se poručuje: “Ако вас од стране босанске краљице или од стране других упитају за оно што уобичавамо дати као милост св. Михаила у Јерусалиму, рећи ћете да о томе немате никакав налог и ко има да тражи нека дође у Дубровник”.⁵⁰

Nakon smrti sestara Branković Dubrovčani nisu namjeravali bilo kome davati stonski dohodak, naročito ne bosanskoj kraljici kojoj su se obzirom na prijašnje nesuglasice imali dodatnog razloga revanširati. Iako je carica Mara u nekoliko navrata dala stonski dohodak svetogorcima, to nije rađeno u legalnoj formi. Da bi zadržali tu nemalu svotu novca za sebe, oni su se poslužili falsifikovanim dokumentom navodno izdatim od carice Mare 1479. godine, u kojem se pomenuti dohodak prebacuje njima.⁵¹ O autentičnosti ovog dokumenta u historiografiji postoje različita gledišta.⁵² Mi ne znamo da li su Svetogorci pokazali Ahmed-paši ovaj dokument ili su se njime poslužili naknadno, jer on ga u pismu ne spominje. Bez obzira na to, takmac u ostvarivanju njihovih želja bila je bosanska kraljica i tek je njena smrt omogućila da ostvare svoje namjere. U tome su imali svesrdnu pomoć Ahmeda Hercegovića koji je svojim autoritetom izvršio pritisak na Dubrovčane. Kaluđeri su tek nakon kraljičine smrti uspjeli prebaciti stonski dohodak na Svetogorske manastire.⁵³ Prema tome, ako znamo da su Dubrovčani od 1500-1501. godine davali pomenuti dohodak svetogorskim manastirama, onda bi to bio *terminus ante quem*, nakon kojeg bosanska kraljica nije bila živa. To bi značilo da smrt kraljice Mare možemo približno datirati pred sami kraj 15 stoljeća.

Naposljetku, otvara se pitanje izvora podrške koju je kraljica očito uživala od strane osmanskih vlasti pa i samih sultana Mehmeda II i Bajazita II. Status kraljice nije

⁴⁸ Miklosich, *Monumenta Serbica*, 545, br. CDLXIX.

⁴⁹ Стојановић, *Старе српске повеље*, 357, бр. 960.

⁵⁰ Тошић, “Понашање босанске краљице”, 395; Слично упутство добили су дубровачки посланици упућени на Порту и три године касније у којем пише: “Ако Вам на Порти поставе питање за 500 перпера које уобичавамо дати монасима св. Михаила из Јерусалима, речи ће те да Ви о томе ништа не знате, нити ћете поводом тога извршавати икакав налог.” Исто.

⁵¹ Fotić, “Despina Mara Branković and Chilandar”, 9.

⁵² Бук, *Царица Мара*, 75-79, бранила је аутентиност овог документа; Fotić с друге стране истаће да је манастирима carica Mara davala stonski dohodak ali не у legalnoj formi, поентирајући да прије 1500-1501 у записима дубровачких књига не постоји доказ исплаћивању поменутог доhotka светогorcima. Fotić, “Despina Mara Branković and Chilandar”, 98.

⁵³ Fotić, “Despina Mara Branković and Chilandar”, 98.

mogao biti dovoljan za tako intenzivnu podršku koju je neosporno imala. Kako to da carica Mara, oslovljavana “prva među hrišćanskim gospođama”, nije bila u stanju zaštititi sestru Katarinu od optužbi bosanske kraljice, ili da Bajazit II uprkos Marinim dokazanim lažnim tvrdnjama, zahtijeva od Dubrovčana da joj isplate 2000 dukata? Teodor Spandounes savremenik osmanskih osvajanja Balkana, u djelu posvećenom historiji tog napredovanja,⁵⁴ prilikom opisa pada Bosne za bosansku kraljicu kaže da je tada zarobljena i kasnije data za ženu jednom spahijskom starješini. Spandounes dalje iznosi, kako bosanska kraljica nije imala djece, što je i zadnja informacija o njoj.⁵⁵ Prije nego kategorično odbacimo pisanje pomenutog autora, kao što su radili dosadašnji historičari, osvrnut ćemo se kratko na njegov život i porijeklo ne bi li uspjeli dati značaj Spandounesovom pričanju.⁵⁶ Teodor Spandounes vodio je porijeklo iz porodice bizantskih izbjeglica, koje su prije osmanskog osvajanja Konstantinopolja svoj spas našle u Veneciji, na čijem tlu su započele novi život. Teodorova majka Eudokia Kantakuzen udala se najvjerojatnije 1460. godine za Mateja Spandounesa.⁵⁷ Eudokijin pradjed Teodor Kantakuzen Paleolog, bio je otac Jerine Kantakuzen žene despota Đurađa Brankovića. Iz toga proizilazi da je Teodor bio rođak carice Mare, a samim tim i bosanske kraljice. Porodice Brankovići i Spandounes bile

⁵⁴ Spandounes, *On the origin*; Prva verzija njegovog djela napisana na Italijanskom jeziku između 1509. i 1519. godine posvećena je francuskom kralju Luju XII. Narednih godina doradio je tekst i predao ga na uvid papi Lavu X. Izmjenjenu verziju istog rada završio je 1538. godine i na osnovu te redakcije urađen je prijevod na Engleski jezik. Isto, xvii-xviii.

⁵⁵ “When the Turk heard this, he sent his Beylerbey to negotiate with Stephen, promising him his possession and his life if he would surrender. But Mehmed intervened, brook his promise and had Stephen decapitated. His Queen was captured and given to one of the Sultan’s courtiers, an officer of the Spahis who made her his wife; but she remained sterile.” Spandounes, *On the origin*, 45; U verziji na Italijanskom jeziku tekst glasi: “Volltosi poi et entro nel Regno de Bosna, dove era il Re Stefano, lo quale havea per moglie una figliola de Lazaro de Servia nominata Maria; era entrato in animo ad un principale del regno de volerse far Re de Bosna, per questo ando al Re d’ Ungaria adimandando ajuto, et allegava ch’ il Re Stefano s’ intendeva col Turco per havere la figliola de Lazaro Despoto, et anco che de la maggior parte era chiamato Re per non volere loro il Re Stefano per signor, onde il Re d’ Ungaria le dono una sua nipote per moglie e mando seco uno buono esercito, il quale comincio crudelmente a pugnare col Re Stefano; onde il Turco vedendo questo, ch’ altro no desiava che loro divisioni, mando il suo Belerbei avanti, che posse assedio al Re Stefano, il quale presto s’ arrese salvo l’ havere e la persona, ma sopravvenendo Mahumet, il fece tagliar la testa, non servandoli quello che l’ avea promesso il suo Belherbei, e fece pigliare la Regina e la donola al suo cortigiano, lo quale la tolse per moglie”. Charles Hopf, *Chroniques Greco-Romanes*, Berlin, 1873, 333.

⁵⁶ Руварац, “Двије босанске краљице”, 570. Он одбацује могућност да се босанска краљица преудала; Тошић, “Посљедња босанска краљица”, 51. “Даља нарација о Марином (Јеленином) хапшењу и присилном одвођењу у Цариград, преудаји за чувеног турског пашу и саучесништва у убиству једног хришћанског грофа током 1463. постаје потпуно излишна, када се има на уму чињеница да је поткрај исте године пролазила кроз Дубровник, а три године касније боравила у Сплиту.”

⁵⁷ Spandounes, *On the origin*, ix.

su u izuzetno prisnim vezama.⁵⁸ Kao dječaka Matej Spandounes poslao je svog sina Teodora iz Venecije u Ježevu njegovim pratetkama carici Mari i Katarini.⁵⁹ Tamo je Teodor proveo nekoliko godina svog života, te je upoznao osmanske običaje i jezik.

Po svemu sudeći Teodor nije bio samo puki prepisivač dokumenata koji nama nisu bili dostupni o historijskim zbivanjima toga vremena, već i direktni svjedok događaja s obzirom da je dugi niz godina proveo sa sestrama Branković. Stepen obaviještenosti Teodora Spandounesa sigurno je bio značajan, te vijest koju donosi u svom traktatu obzirom na njegovo porijeklo i život, ne možemo zanemariti. Teodor jedini ispravno navodi imena kćerki despota Lazara Brankovića i imena njihovih muževa, te se dosadašnja historiografska saznanja slažu s tim podacima, što ide u prilog njegovoj obaviještenosti.⁶⁰ Događaji koji su se odvijali prilikom pada Bosne bili su Spandounesu relativno daleki, a i savremenicima nejasni, pa ih je lako mogao pogrešno interpretirati. Možda je priča o njenom zarobljavanju bila skrojena da se sviđa onima za koje je djelo pisano jer jedna od verzija njegovog djela predstavljena je papi Lavu X (1475-1521).⁶¹ Kako bi drugačije moglo biti objašnjeno da se jedna krišćanska kraljica svojevolumno preudala za osmanskog časnika, nego zarobljavanjem, odnosno prinudom.

Kada bi odbacili podatak da je Mara jedno vrijeme provela u Ježevu, to ne bi promijenilo mogućnost da je Teodor nešto znao o kraljičinom životu od svojih tutorica. Međutim, zašto Teodor ako je već imao informacije iz prve ruke, nije dao širi opis života bosanske kraljice? Upoređujući informacije o njoj sa onim vijestima koje donosi o Katarini i carici Mari, uviđamo da ni one nisu dobile puno veći prostor u njegovom traktatu. Najvjerojatnije da nije smatrao potrebnim iznositi svaki detalj o njihovim životima, jer traktat je pisan s namjerom da se prikaže uspon Osmanske države, te bi takvo pisanje razvodnilo samu suštinu njegovog djela. U prilog iznesenim tvrdnjama o njenoj preudaji ide činjenica da je bosanska kraljica prilikom dolaska u Osmansko carstvo bila u ranim dvadesetim što je sigurno uticalo na njenu odluku. Pod kojim okolnostima, kada i za koga se udala kraljica Mara, nemoguće je bilo šta kategorično tvrditi, osim upustiti se u nagađanja.⁶²

⁵⁸ O tome svjedoči podatak kako je 1488. godine Katarina Branković poklonila Beogradsku tvrđavu u Furlaniji Teodorovom ocu Mateju. Spandounes, *On the origin*, xv; Ovu informaciju navodi i Spremić ali ne kaže izričito kome je poklonila tvrđavu. Spremić, *Десном Ђурађу Бранковићу*, 644.

⁵⁹ Spandounes, *On the origin*, ix-x.

⁶⁰ "The aforementioned Lazar had, as reported, three children: the first, Maria, married King Stephan of Bosnia while her father was still alive; the second, Milica, married Leonardo Tocco; the third, Eirene, married John Kastriotes, who was the son of Skanderbeg whom we have mentioned". Isto, 40; Više o tome: Тошић, *Посљедња босанска краљица*, 30.

⁶¹ Spandounes, *On the origin*, xviii. Teodor je bio savjetnik i povjerenik čak četvorici papa, Lavu X, Klementu VII (1523-1534) i Pavau III (1534-1549). Isto, viii.

⁶² Još polovinom prošlog vijeka, Vitalien Lurent, iznio je zanimljivu pretpostavku da je bosanska kraljica bila udata za poznatog sultanovog pašu koji je učestvovao u ubistvu grofa od Jafe, na Rodosu 1463. godine. Znajući sa sigurnošću, da prije 1466. Mara nije napuštala Dalmaciju, ne ostaje nam

Umjesto zaključka

Sumirajući dosad izrečeno možemo uvidjeti da je život kraljice Mare bio prožet sumornom stvarnošću, počevši od gubitka muža i države, pa do teške izgnaničke sudbine koja ju je zadesila. Krenuvši iz Bosne preko Dubrovnika, Splita i Ugarske, kraljica Mara svoj spas, ironijom sudbine, našla je u Osmanskom carstvu, uživajući zaštitu Osmanske države do svoje smrti. Ukorijenjeno je mišljenje u historiografiji da je Mara pokazivala u docnijem vremenu sasvim suprotne karakterne osobine koje je teško povezati sa skromnošću iz njene mladosti. Ne vidimo tu ništa iznenađujuće, s obzirom na okolnosti kakve su je zadesile i tešku stvarnost kojoj je svjedočila. Politički aspekt vremena u kojem je Mara postala kraljicom nije joj bio naklonjen, i tek osjetivši snagu svoje pozicije kao veoma mlada kraljica, izgubila je osmanskim upadom oslonac na kojem je počivao taj status. Po dolasku Katarine Branković u Ježevo, Mara se ko zna zbog čega sukobila sa njom, te su njenu tetku zbog toga zatvorili i mučili. Sve iduće epizode u kojima je imala glavnu ulogu svodile su se na novčane sporove. Tražila je da joj se vrati već davno isplaćeni poklad despota Đurđa, u čemu je po svemu sudeći uspjela. Pred kraj života nastojala je kao nasljednica zaostavštine svojih tetaka zadržati stonski dohodak za sebe, što su joj Dubrovčani onemogućili. Kraljica se najvjerojatnije preudala u Carigradu za nekog spahijskog stariješinu s čime bi se moglo objasniti zašto je u svim konfliktnim situacijama imala podršku sultana. Zanimljivo je da su osmanske vlasti i 30 godina nakon propasti Bosanske države Maru nazivali kraljicom, što svjedoči u korist toga da je u novim okolnostima zadržala status koji je ranije imala. Nesumnjivo, kraljica je bila kontroverzna ličnost, otrgnuta od svog matičnog podneblja, uspjela je među savremenicima, ali i u historiografiji izgraditi reputaciju nemoralne osobe. Nadamo se da će podaci i zaključci ovdje izneseni uticati da se interesovanje o životu bosanske kraljice Mare poveća i pomoći u nekom novom istraživačkom radu na ovoj problematici.

ništa drugo nego da odbacimo iznesene tvrdnje. Vitalien Laurent, *La Vaticanus Latinas 4789; Historie et alliances des Cantacuzenes Aux XIV-XV siecles*, Revue Studes byzantines Tome IX, Anno 1951, Institut Francais d'études Byzantines, Paris, 1959, 97.

Senja Mahinić

The Life of the Last Bosnian Queen Mara after the fall of the Bosnian Kingdom

Summary

To sum up the exposed text, we can see that Queen Mara's life was imbued with ruthless reality, starting with the loss of husband and country all up to the hard period in exile. Starting from Bosnia over Dubrovnik, Split and Hungary, Queen Mara ironically found her salvation in the Ottoman Empire enjoying the protection of the Ottoman state. A deeply rooted opinion prevails in historiography that in the later period Mara showed totally opposing features which are hardly related to the modesty of her youth. We cannot consider it surprising regarding the circumstances of the tough reality she witnessed. The political aspect of the period when Mara became Queen was not favourable. Just when she sensed the power of her position as a very young Queen she lost it after the Ottoman invasion. Upon the arrival of Katarina Branković to Ježevo, Mara confronted her and as a result her aunt was imprisoned and tortured. All the future episodes in which she played the main role were reduced to disputes over money. She insisted that she should be reimbursed from the deposit of Despot Đurađ, and it seems that she most probably succeeded in this endeavour. Near the end of her life she attempted, as the heiress to the legacy of her aunts, to keep the income from Ston, which Ragusans prevented. She most probably got married in Istanbul to a Sipahi elder which could explain why she enjoyed the support of the Sultan in these conflicting circumstances. It is interesting to note that the Ottoman rule even after thirty years after the fall of the Bosnian state called Mara the Queen which again proves that she maintained the status she had earlier. The Queen was undoubtedly a contradicting personality, cut off from her homeland she survived among her contemporaries but also succeeded to leave in historiography a reputation of an unmoral person. We hope that the presented data and conclusions will influence the interest for the life of the Bosnian Queen Mara to grow and will help some new research about this problem.